Platform “Post65” - presentatie dirk baalman bij verschijning van zijn essay over POST65 voor Heemschut

Iteretur decoctum? (kan het recept nog eens herhaald?)

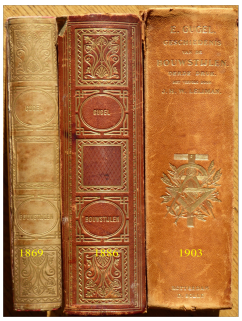

3 drukken van de Geschiedenis van de Bouwstijlen

Context 1: Het meeste onderzoek dat ik doe, betreft de late 19de eeuw, bijv. Gugel, *Geschiedenis van de Bouwstijlen* (1869). Met de 2de druk uit 1886 schreef hij de eerste canon vd NL architectuurgeschiedenis, een instrument voor het denken over nationale identiteit. In de 1ste druk stond bjna nix over NL. Het verschil in dikte tussen 1ste en 2de druk wordt grotendeels bepaald door Gugel’s ontdekking van “de bouwkunst van ons land”. Ook Victor de Stuers’ artikelen over de noodzaak van een monumentenzorg (o.a. *iteretur decoctum,* 1874) dateren uit die tijd en dienden een vergelijkbaar doel.
Ik plaats het denken over erfgoed van het eind van de 20ste eeuw graag in de context van een lange termijn van denken over erfgoed, nationaliteit en identiteit.

En natuurlijk vind ik dan dat de recepten van eind 19de eeuw, waarmee wij de monumentenzorg van de 20ste eeuw hebben vormgegeven, anno nu niet nog eens kunnen worden toegediend.

Context 2: in 2018 werd het CBS-gebouw (1974) in Voorburg gesloopt. Daar werd tegen geprotesteerd. Ik vroeg me af: waarom? Ik probeerde om zo veel mogelijk aspecten van het gebouw te benoemen en om te ontdekken, welke daarvan tot dat protest tegen de sloop zouden hebben geleid. Van alle aspecten (functie, gebruik, ontstaan, constructie, ontwerp, opdrachtgever, locatie, bouwmaterialen, installatietechniek, etc.) kwam in de motivatie van de protestanten maar een heel beperkt palet aan de orde. Dat maakt de vraag acuut: waar hebben we ’t eigenlijk over bij “Post65”? Moeten de criteria voor waardering van “Post65” niet volledig worden herontwikkeld?

Ik bespreek als voorbeeld 5 aspecten die me van belang lijken.

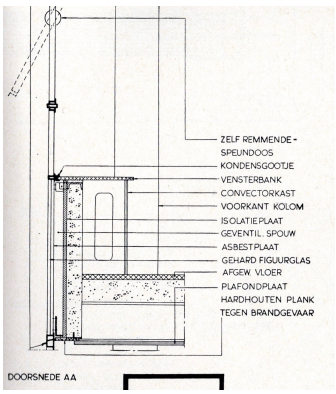

doorsnede geveldetail met inductie-unit voor airco

Aspect 1: **<u>Techniek</u>**. Kijk eens hoe zo'n CBS-gebouw volledig door de airco wordt bepaald – zowel de organisatie als de gevelarchitectuur. Het heeft een dikke pet met installaties, gevels met banden van borstweringen voor inductie-units, verlaagde plafonds voor luchtkanalen, etc. Vergelijk dat met actuele installatietechnieken en hun gevolgen voor de architectuur. Die rol vd techniek is een onvermijdbare factor na 1965.

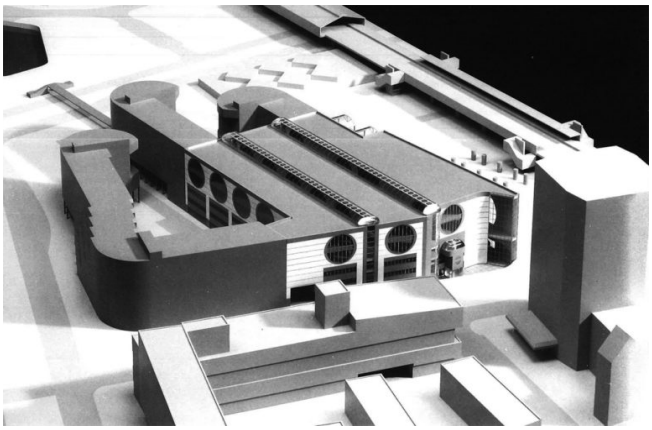

skelet van V&D amstelveen - prijsvraagontwerp Rotterdam bieb Carel Weeber

Aspect 2: **<u>Type</u>**. CBS werd gesloopt, maar het vergelijkbare iets oudere gebouw (1968) voor de PCGD in Arnhem (vd Broek en Bakema) wordt hergebruikt. Precieze studie van de redenen voor dat verschil lijkt me heel leerzaam. Eén van de aspecten die na 1965 gewoon worden is "type-loos" bouwen. Als je de skeletten van de verlaten V&D's in NL ziet (Den Haag, Amstelveen), dan zie je betonskeletten die geschikt zijn voor bibliotheek, warenhuis, parkeergarage, noem maar op: hergebruik van wat we toen maakten wordt steeds eenvoudiger, want we maakten steeds minder specifieke gebouwtypen. Carel Weeber maakte daarop attent met zijn prijsvraagontwerp voor de bibliotheek van Rotterdam (1977) Hij ontwierp een volkomen 'neutraal' gebouw – het werd niet gekozen: te radicaal.
"Gebouwtype" was ruim een eeuw een belangrijk selectiecriterium in de monumentenzorg – voor Post65 is het irrelevant.

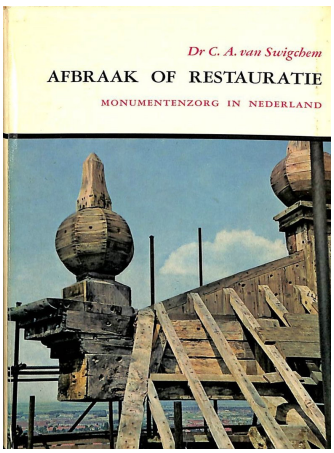

Van Swigchem 1966 - demonstratie tegen de bouw van de Stopera 1982

Aspect 3: ‘**<u>Burger’ en overheid</u>**. In de Wederopbouw ging de aandacht vrijwel exclusief naar uitbreidingswijken – de confrontatie met de (binnen)steden werd uitgesteld. Na 1965 ging dat niet meer: de vraag werd: “afbraak of restauratie”. Het antwoord “restauratie” werd afgedwongen door soms massaal burgerprotest. (Amsterdam bijv.: eilanden, Nieuwmartkbuurt, Stopera).
De hele stadsvernieuwingsoperatie die daarna kwam, werd onder invloed van dat protest langs nieuwe proceslijnen georganiseerd, met een grote rol voor ‘de buurt’.

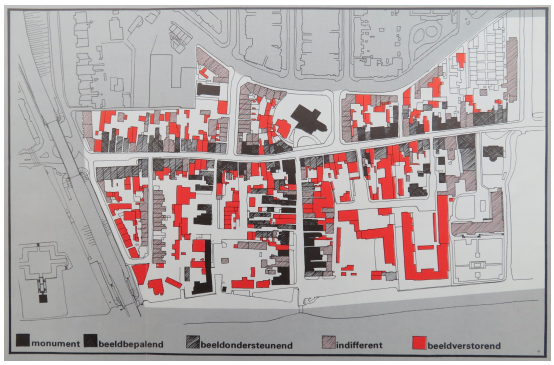

“kwaliteitskaart” Voorburg 1975

Natuurlijk werd ook dat weer “ingekapseld” en de stadsvernieuwingskaarten illustreren dat: ze worden verkocht als ‘waardenkaarten’, maar ze zijn de neerslag van bureaucratische modellen voor het verdelen van geld (monument (rijks- en gemeente), beeldbepalend pand, beschermd gezicht, beeldverstorend = meer of minder geld uit de ene of andere pot). Niettemin is het veld van spelers na 1965 enorm verbreed – met zelfs effect op het ‘auteurschap’ van een plan.

Arthur Staal, Haarlemmerplein (1972) - Cahen + Girod, Singel (1972) – Zeinstra, Oude Schans (1977)

Aspect 4: "**<u>Architectuur</u>**". Intussen moesten architecten zich ook losmaken van de massaproductie-opgaven in de uitbreidingen en gaan denken over bouwen in de stad, over context en geschiedenis. De eerste tentatieve pogingen zijn daarin niet de slechtste (Arthur Staal, Cahen/Girod, Zeinstra). In 1980 werd het belang van de geschiedenis van architectuur mondiaal centraal gesteld in de Biënnale van Venetië (*The Presence of the Past*). Het effect daarvan kreeg in buitenlanden veel sneller z'n beslag dan in NL. En de werking ervan werd hier ook nog eens gefnuikt door de economische crisis: we wilden wel "*architectuur*", maar die bleef grotendeels papier.

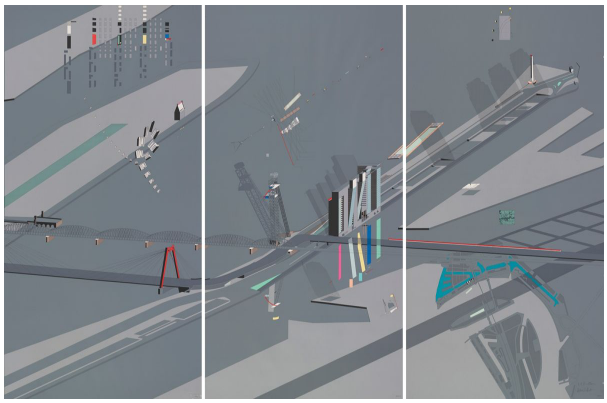

Om de malaise te bestrijden ontstond met steun vd overheid een enorme infrastructuur voor "architectuur", waarvan NAi en Stimuleringsfonds alleen maar de vaandeldragers waren. Van dat stelsel is weinig meer over. De overheid is weg van het spelersveld; "de markt" kwam ervoor in de plaats.

Dat brengt ons op 5de aspect: de **architect**. Die (geïnstitutionaliseerde) interesse voor de architectuur en haar geschiedenis ging uit van de architect als kunstenaar. Zo poseerde hij ook in de populaire pers (Holland Herald bijv). Maar de architect is ook altijd ondernemer geweest. En aan het eind van de 20ste eeuw wint de ondernemer het van de kunstenaar - (Van *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* tot '*Branchevereniging voor architectenbureaus'*) - de bouwplaatsborden laten zijn afnemende betekenis goed zien. Ook voor het culturele debat over 'Post65' is de architect geen vanzelfsprekende bondgenoot meer – alweer een indicatie voor wijziging van het spelersveld.

bouwplaatsbord NMB Amsterdam 1987 – logo Maatschappij tB Bouwkunst – tasje BNA 2018

Ofwel:
Alle reden om de praktijk van de monumentenzorg voor de periode na 1965 te herijken. Uit het voorgaande is duidelijk dat de vraag 'waar hebben we het over?' niet hetzelfde antwoord kan krijgen als we voor de monumenten tot 1965 hebben gegeven. De *History of architecture on the comparative method* (Bannister Fletcher sinds 1905) – met de kaartenbak van plaatjes als gereedschap - heeft zijn tijd gehad.

revisie UNESCO-logo – Margaret Hamilton 1969 (leiding Apollo-maanlanding-project) – arbeider 'Deventer Blik'

Maar ook de vragen: met wie gaan we over 'Post65' spreken? en voor wie doen we dat? moeten gesteld worden. Ik noem de - juist na 1965 - sterk veranderende betekenis en rol van nieuwe Nederlanders, van vrouwen: die moeten tot een andere keuze leiden van de gesprekspartners. Wat na 1965 werd gemaakt, werd voor een belangrijk deel voor hen en door hen tot stand gebracht. En maak daarbij gebruik van hun *vermogen van verwondering* – ook een minder 'wetenschappelijke' of 'deskundige' benadering heeft waarde. Laat monumentenzorgers eens luisteren in plaats van spreken.

Kortom: Maak van deze nieuwe ronde “Post65” gebruik om de hele monumentenzorg te herijken. Als er ooit een gelegenheid is, dan is het deze. Het oude recept kan niet meer worden toegediend.

db Almere, 31 januari 2019